

ابن اعرابی ابوسعید احمد بن مجد اموی بصری

ابن اعرابی، ابوسعید احمد بن مجد بن زیاد بن بشر بن درّهم اموی بصری، ملقب به شیخ الاسلام و شیخ الحرم (حیات: ۲۴۶-۳۴۰ یا ۳۴۱ ق / ۸۶۰-۹۵۱ یا ۹۵۲ م)، فقیه، محدث، حافظ، عارف و از مشایخ صوفیه است. وی اهل بصره بود و در مکه اقامت داشت.

فهرست مندرجات

- ۱ - مشایخ و راویان حدیث
- ۲ - مقام علمی و عرفانی
- ۳ - مذهب و اعتقادات
- ۴ - آثار منسوب
- ۵ - آثار موجود
- ۶ - فهرست منابع
- ۷ - پانویس
- ۸ - منبع

مشایخ و راویان حدیث

- ابن اعرابی ابتدا به دمشق سفر کرده و در آنجا حدیث شنیده است.
- [۱] علی ابن عساکر، تاریخ الکبیر، ج ۲، ص ۵۱، به کوشش عبدالقادر بدران، دمشق، ۱۳۳۰ ق.
- و پس از آن دیگر شهرها و مراکز علمی آن روزگار را دیده
- [۲] شمس‌الدین مجد ذهبی، سیر اعلام النبلاء، ج ۱۵، ص ۴۰۸، به کوشش شعیب الارنؤوط، بیروت، ۱۴۰۴ ق.
- و از علما و بزرگان استفاده برده و استماع حدیث کرده است.
- از کسانی چون حسن بن مجد بن صباح زعفرانی (د ۲۶۰ ق / ۸۷۴ م) و سعدان بن نصر و مجد بن عبدالملک دقیقی
- [۳] شمس‌الدین مجد ذهبی، سیر اعلام النبلاء، ج ۱۵، ص ۴۰۸، به کوشش شعیب الارنؤوط، بیروت، ۱۴۰۴ ق.
- و ابوداود سجستانی (د ۲۷۵ ق / ۸۸۸ م)
- [۴] شمس‌الدین مجد ذهبی، تذکرة الحفاظ، ج ۳، ص ۸۵۲، بیروت، ۱۳۷۴ ق.
- و دیگران حدیث شنیده است و افرادی مانند مجد بن حسن بن خنّاب بغدادی،
- [۵] مجد سلمی، طبقات الصوفیه، ج ۱، ص ۴۴۴، به کوشش یوهانس پدرس، لیدن، ۱۹۶۰ م.
- ابومجد عبدالله بن یوسف اصفهانی،
- [۶] شمس‌الدین مجد ذهبی، سیر اعلام النبلاء، ج ۱۵، ص ۴۰۸، به کوشش شعیب الارنؤوط، بیروت، ۱۴۰۴ ق.
- ابوالقاسم طبرانی، دارقطنی،
- [۷] احمد ابن حجر عسقلانی، لسان المیزان، ج ۱، ص ۳۰۸، حیدرآباد دکن، ۱۳۲۹ ق.
- ابوعبدالله مجد بن احمد بن یحیی بن مقرّم قرطبی و تنی چند از علمای اندلس و جز آنان در مکه از وی حدیث شنیده‌اند.
- [۸] احمد مقری، نفع الطیب، ج ۲، ص ۱۴۲، به کوشش احسان عباس، بیروت، ۱۳۸۸ ق.
- [۹] احمد مقری، نفع الطیب، ج ۲، ص ۱۵۳، به کوشش احسان عباس، بیروت، ۱۳۸۸ ق.
- [۱۰] احمد مقری، نفع الطیب، ج ۲، ص ۲۱۸، به کوشش احسان عباس، بیروت، ۱۳۸۸ ق.
- [۱۱] احمد مقری، نفع الطیب، ج ۲، ص ۲۲۰، به کوشش احسان عباس، بیروت، ۱۳۸۸ ق.
- [۱۲] احمد مقری، نفع الطیب، ج ۲، ص ۲۳۷، به کوشش احسان عباس، بیروت، ۱۳۸۸ ق.
- [۱۳] احمد مقری، نفع الطیب، ج ۲، ص ۶۶۰، به کوشش احسان عباس، بیروت، ۱۳۸۸ ق.
- ابن اعرابی سرانجام به مکه رفته و مجاور حرم شده و در آنجا حوزه درس و ذکر حدیث تشکیل داده است.
- [۱۴] مجد سلمی، طبقات الصوفیه، ج ۱، ص ۴۴۳، به کوشش یوهانس پدرس، لیدن، ۱۹۶۰ م.

مقام علمی و عرفانی

- مقام علمی و عرفانی وی مورد ستایش عالمان پس از او قرار گرفته است. خواجه عبدالله انصاری او را عالم و فقیه و شیخ الحرم نامیده است؛
- [۱۵] خواجه عبدالله بن مجد انصاری، طبقات الصوفیه، ج ۱، ص ۴۱۴، به کوشش عبدالحی حبیبی، کابل، ۱۳۴۱ ش.
- ذهبی وی را به عنوان محدث مکه نام برده؛
- [۱۶] شمس‌الدین مجد ذهبی، دول الاسلام، ص ۱۹۰، بیروت، ۱۴۰۵ ق.
- سلمی تصریح به تفه بودن وی نموده که احادیث را با سند نقل می‌کرده است
- [۱۷] مجد سلمی، طبقات الصوفیه، ج ۱، ص ۴۴۳، به کوشش یوهانس پدرس، لیدن، ۱۹۶۰ م.
- و ابن حجر عسقلانی نوشته است که وی در مقابل ذکر احادیث اجرت می‌گرفته است.
- [۱۸] احمد ابن حجر عسقلانی، لسان المیزان، ج ۱، ص ۳۰۹، حیدرآباد دکن، ۱۳۲۹ ق.

مذهب و اعتقادات

درباره اعتقادات وی گفته‌اند که فقیهی متمایل به **مذهب اصحاب حدیث** و مذهب **ظاهره** بوده است.

[۱۹] علی ابن عساکر، تاریخ الکبیر، ج ۲، ص ۵۱، به کوشش عبدالقادر بدران، دمشق، ۱۳۳۰ ق.

ابن اعرابی از بزرگان و از مشایخ صوفیه و از طبقه چهارم متصوفه

[۲۰] خواجه عبدالله بن مجد انصاری، طبقات الصوفیه، ج ۱، ص ۲۱۵، به کوشش عبدالحی حبیبی، کابل، ۱۳۴۱ ش.

به شمار آمده است. مشایخ صوفیه چون **سراج طوسی** و **غزالی** سخنان وی را در کتاب‌های خویش آورده‌اند. وی با مشایخ صوفیان مانند **حید بغدادی** (د

۱۰۱۰/ق، ۹۱۰/م)، **عمرو بن عثمان مکی** (د ۲۹۱ ق/ ۹۰۴ م)، **ابوالحسن احمد بن مجد نوری** (د ۲۹۵ ق/ ۹۰۸ م)،

[۲۱] مجد سلمی، طبقات الصوفیه، ج ۱، ص ۴۴۳، به کوشش یوهانس پدرس، لیدن، ۱۹۶۰ م.

شلی

[۲۲] غلام سرور، خزینة الاصفیاء، ج ۳، ص ۱۹۶، هند، لکهنو، ۱۸۷۳ م.

و/بو/احمد فلانسی مصاحبت داشته است.

[۲۳] شمس‌الدین مجد ذهبی، تذکرة الحفاظ، ج ۳، ص ۸۵۲، بیروت، ۱۳۷۴ ق.

[۲۴] عبدالله ابونصر سراج، اللمع فی التصوف، ج ۱، ص ۱۹۴، به کوشش رینولد نیکلسن، لیدن، ۱۹۱۴ م.

[۲۵] عبدالله ابونصر سراج، اللمع فی التصوف، ج ۱، ص ۱۹۹، به کوشش رینولد نیکلسن، لیدن، ۱۹۱۴ م.

آثار منسوب

در کتاب‌های **تاریخی** و **رجال** و طبقات صوفیه آثار بسیاری به ابن اعرابی نسبت داده‌اند. ذهبی نوشته است که ابن اعرابی **سنن ابی داوود** را **روایت** می‌کرده و بر آن مطالبی می‌افزوده است

[۲۶] شمس‌الدین مجد ذهبی، سیر اعلام النبلاء، ج ۱۵، ص ۴۰۸، به کوشش شعیب الارنؤوط، بیروت، ۱۴۰۴ ق. و درباره افرادی که از آنان حدیث شنیده، معجم بزرگی ترتیب داده است.

[۲۷] شمس‌الدین مجد ذهبی، سیر اعلام النبلاء، ج ۱۵، ص ۴۰۸، به کوشش شعیب الارنؤوط، بیروت، ۱۴۰۴ ق.

همچنین در تاریخ بصره کتابی نوشته است که ذهبی آن را ندیده، اما از **طبقات التستاک** وی نقل کرده است.

[۲۸] شمس‌الدین مجد ذهبی، سیر اعلام النبلاء، ج ۱۵، ص ۴۰۹، به کوشش شعیب الارنؤوط، بیروت، ۱۴۰۴ ق.

آثار موجود

آنچه از آثار وی در دست است این‌هاست::

۱. جزء منتهی من الحدیث که نسخه ناقص خطی جزء چهارم آن در ۸ صفحه به خط **مغربی**، مورخ (۶۵۱/ ۱۲۵۲ م) در دارالکتب طاهریه **دمشق** ذیل مجموعه شماره ۱۰۲۵ موجود است.

[۲۹] طاهریه، خطی (مجامیع)، ج ۱، ص ۲۱۵.

۲. کتاب **المعجم** در رجال، ۲۳۹ صفحه و کتاب **رؤیة الله تبارک و تعالی** در **حدیث**. نسخه‌های خطی این دو کتاب مورخ ۴۴۷ ق/ ۱۰۵۵ م) در همان کتابخانه ذیل مجموعه شماره ۱۰۷۱ نگهداری می‌شود.

[۳۰] طاهریه، خطی (مجامیع)، ج ۱، ص ۲۳۷.

۳. کتاب **فی معنی الزهد و احوال التاس** فيه و **صفة الزاهدین** به روایت عبدالرحمان بن عمر بن سعید بزاز بن نحاس (د ۴۱۶ ق/ ۱۰۲۵ م) که در ۳۴۰ ق/ ۹۵۱ م آن را شنیده و روایت کرده است.

۴. **رسالة فی المواعظ و الفوائد** و غیرذلک. نسخه‌های خطی هر دو کتاب در دارالکتب **قاهره** ذیل مجموعه شماره ۱۲۵ موجود است.

[۳۱] فؤاد سرگین، تاریخ التراث العربی، ج ۱، ص ۱۵۶، ترجمه محمود فهمی حجازی، به کوشش عرفه مصطفی و دیگران، ریاض، ۱۴۰۲ ق.

۵. کتاب **الوجد**، که یک باب از آن کتاب را **ابونصر سراج طوسی** در **اللمع فی التصوف** به اختصار در ۵ صفحه نقل کرده است.

[۳۲] عبدالله ابونصر سراج، اللمع فی التصوف، ج ۱، ص ۳۱۰-۳۱۴، به کوشش رینولد نیکلسن، لیدن، ۱۹۱۴ م.

فهرست منابع

(۱) احمد ابن حجر عسقلانی، لسان المیزان، حیدرآباد دکن، ۱۳۳۹ ق.

(۲) علی ابن عساکر، تاریخ الکبیر، به کوشش عبدالقادر بدران، دمشق، ۱۳۳۰ ق.

(۳) عبدالله ابونصر سراج، اللمع فی التصوف، به کوشش رینولد نیکلسن، لیدن، ۱۹۱۴ م.

(۴) خواجه عبدالله بن مجد انصاری، طبقات الصوفیه، به کوشش عبدالحی حبیبی، کابل، ۱۳۴۱ ش.

(۵) شمس‌الدین مجد ذهبی، تذکرة الحفاظ، بیروت، ۱۳۷۴ ق.

(۶) شمس‌الدین مجد ذهبی، دول الاسلام، بیروت، ۱۴۰۵ ق.

(۷) شمس‌الدین مجد ذهبی، سیر اعلام النبلاء، به کوشش شعیب الارنؤوط، بیروت، ۱۴۰۴ ق.

(۸) غلام سرور، خزینة الاصفیاء، هند، لکهنو، ۱۸۷۳ م.

(۹) فؤاد سرگین، تاریخ التراث العربی، ترجمه محمود فهمی حجازی، به کوشش عرفه مصطفی و دیگران، ریاض، ۱۴۰۲ ق.

(۱۰) مجد سلمی، طبقات الصوفیه، به کوشش یوهانس پدرس، لیدن، ۱۹۶۰ م.

(۱۱) طاهریه، خطی (مجامیع).

(۱۲) احمد مقری، نفح الطیب، به کوشش احسان عباس، بیروت، ۱۳۸۸ ق.

پانویس

۱. ↑ علی ابن عساکر، تاریخ الکبیر، ج ۲، ص ۵۱، به کوشش عبدالقادر بدران، دمشق، ۱۳۳۰ ق.

۲. ↑ شمس‌الدین مجد ذهبی، سیر اعلام النبلاء، ج ۱۵، ص ۴۰۸، به کوشش شعیب الارنؤوط، بیروت، ۱۴۰۴ ق.

۳. ↑ شمس‌الدین مجد ذهبی، سیر اعلام النبلاء، ج ۱۵، ص ۴۰۸، به کوشش شعیب الارنؤوط، بیروت، ۱۴۰۴ ق.

۴. ↑ شمس‌الدین مجد ذهبی، تذکرة الحفاظ، ج ۳، ص ۸۵۲، بیروت، ۱۳۷۴ ق.

۵. ↑ مجد سلمی، طبقات الصوفیه، ج ۱، ص ۴۴۳، به کوشش یوهانس پدرس، لیدن، ۱۹۶۰ م.

۶. ↑ شمس‌الدین مجد ذهبی، سیر اعلام النبلاء، ج ۱۵، ص ۴۰۸، به کوشش شعیب الارنؤوط، بیروت، ۱۴۰۴ ق.

۷. ↑ احمد ابن حجر عسقلانی، لسان المیزان، ج ۱، ص ۳۰۸، حیدرآباد دکن، ۱۳۳۹ ق.

۸. ↑ احمد مقری، نفح الطیب، ج ۲، ص ۱۴۲، به کوشش احسان عباس، بیروت، ۱۳۸۸ ق.

۹. ↑ احمد مقری، نفح الطیب، ج ۲، ص ۱۵۲، به کوشش احسان عباس، بیروت، ۱۳۸۸ ق.

۱۰. ↑ احمد مقری، نفع الطیب، ج ۲، ص ۲۱۸، به کوشش احسان عباس، بیروت، ۱۳۸۸ق.
۱۱. ↑ احمد مقری، نفع الطیب، ج ۲، ص ۲۲۰، به کوشش احسان عباس، بیروت، ۱۳۸۸ق.
۱۲. ↑ احمد مقری، نفع الطیب، ج ۲، ص ۲۳۷، به کوشش احسان عباس، بیروت، ۱۳۸۸ق.
۱۳. ↑ احمد مقری، نفع الطیب، ج ۲، ص ۶۶۰، به کوشش احسان عباس، بیروت، ۱۳۸۸ق.
۱۴. ↑ مجد سلّمی، طبقات الصوفیه، ج ۱، ص ۴۴۲، به کوشش یوهانس پدرس، لیدن، ۱۹۶۰م.
۱۵. ↑ خواجه عبدالله بن مجد انصاری، طبقات الصوفیه، ج ۱، ص ۴۱۴، به کوشش عبدالحی حبیبی، کابل، ۱۳۴۱ش.
۱۶. ↑ شمس‌الدین مجد ذهبی، دول الاسلام، ص ۱۹۰، بیروت، ۱۴۰۵ق.
۱۷. ↑ مجد سلّمی، طبقات الصوفیه، ج ۱، ص ۴۴۲، به کوشش یوهانس پدرس، لیدن، ۱۹۶۰م.
۱۸. ↑ احمد ابن حجر عسقلانی، لسان المیزان، ج ۱، ص ۳۰۹، حیدرآباد دکن، ۱۳۳۹ق.
۱۹. ↑ علی ابن عساکر، تاریخ الکبیر، ج ۲، ص ۵۱، به کوشش عبدالقادر بدران، دمشق، ۱۳۳۰ق.
۲۰. ↑ خواجه عبدالله بن مجد انصاری، طبقات الصوفیه، ج ۱، ص ۴۱۵، به کوشش عبدالحی حبیبی، کابل، ۱۳۴۱ش.
۲۱. ↑ مجد سلّمی، طبقات الصوفیه، ج ۱، ص ۴۴۲، به کوشش یوهانس پدرس، لیدن، ۱۹۶۰م.
۲۲. ↑ غلام سرور، خزینة الاصفیاء، ج ۲، ص ۱۹۶، هند، لکهنو، ۱۸۷۳م.
۲۳. ↑ شمس‌الدین مجد ذهبی، تذکرة الحفاظ، ج ۳، ص ۸۵۲، بیروت، ۱۳۷۴ق.
۲۴. ↑ عبدالله ابونصر سراج، اللمع فی التصوف، ج ۱، ص ۱۹۴، به کوشش رینولد نیکلسن، لیدن، ۱۹۱۴م.
۲۵. ↑ عبدالله ابونصر سراج، اللمع فی التصوف، ج ۱، ص ۱۹۹، به کوشش رینولد نیکلسن، لیدن، ۱۹۱۴م.
۲۶. ↑ شمس‌الدین مجد ذهبی، سیر اعلام النبلاء، ج ۱۵، ص ۴۰۸، به کوشش شعیب الارنؤوط، بیروت، ۱۴۰۴ق.
۲۷. ↑ شمس‌الدین مجد ذهبی، سیر اعلام النبلاء، ج ۱۵، ص ۴۰۸، به کوشش شعیب الارنؤوط، بیروت، ۱۴۰۴ق.
۲۸. ↑ شمس‌الدین مجد ذهبی، سیر اعلام النبلاء، ج ۱۵، ص ۴۰۹، به کوشش شعیب الارنؤوط، بیروت، ۱۴۰۴ق.
۲۹. ↑ ظاهریه، خطی (مجامیع)، ج ۱، ص ۲۱۵.
۳۰. ↑ ظاهریه، خطی (مجامیع)، ج ۱، ص ۲۳۷.
۳۱. ↑ فؤاد سزگین، تاریخ التراث العربی، ج ۱، ص ۱۵۶، ترجمه محمود فهمی حجازی، به کوشش عرفه مصطفی و دیگران، ریاض، ۱۴۰۲ق.
۳۲. ↑ عبدالله ابونصر سراج، اللمع فی التصوف، ج ۱، ص ۳۱۰-۳۱۴، به کوشش رینولد نیکلسن، لیدن، ۱۹۱۴م.

منبع

دانشنامه بزرگ اسلامی، مرکز دائرة المعارف بزرگ اسلامی، برگرفته از مقاله «ابوسعید ابن‌اعرابی»، ج ۳، ص ۸۹۴.